

„Vždy je vhodná doba
udělat to, co je správné.“

Martin Luther King

Program proti šikanování

č. j.: ZSKR/2020/479

Vypracovala: Mgr. Inge Čechová

Schválila: Mgr. Věra Rymiecová

Platnost od: 1. 9. 2020

Mgr. Inge Čechová, školní metodik prevence

Základní škola a mateřská škola
Ostrava-Hrabůvka, Krestova 36A,
příspěvková organizace

OBSAH

1. Úvod	2
2. Definice šikany, charakteristické znaky šikany.....	3
3. Trojrozměrný pohled na šikanování	4
4. Formy šikany	5
5. Stádia šikanování	7
6. Charakteristika oběti a agresora	8
7. Protektivní a rizikové faktory.....	10
8. Chování zaměřitelné se šikanou	12
9. Přímé a nepřímé varovné signaly šikanování	13
10. Orientační ukazatele pro rozlišení počáteční a pokročilé šikany	15
11. Šikana zaměřená na učitele	16
12. Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání	18
13. Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči	19
14. Prevence šikany v naší škole – primární prevence	20
15. Krizový plán	21
15.1 scénář A Počáteční stádia šikany.....	22
15.2 scénář B Pokročilá stádia šikany.....	23
15.3 scénář C Kyberšikana.....	24
15.4 scénář D Šikana zaměřená na učitele	28
16. Metody nápravy	30
17.1 Metoda vnějšího nátlaku.....	30
16.2 Metoda usmíření	31
16.3 Nápravná opatření	32
17. Strategie vyšetřování.....	32
18. Právní odpovědnost školy	35
19. Trestně právní hledisko šikany	36
20. Podání podnětů, stížností a oznámení	38
21. Použitá a doporučená literatura	39
22. Webové odkazy	40
23 Legislativa.....	41
24. Seznam příloh	42

1. ÚVOD

Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování na škole, tedy i šikany. Ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele.

Mezi povinnosti všech pedagogických pracovníků mimo jiné patří: Chránit bezpečí a zdraví dítěte, žáka a studenta a předcházet všem formám rizikového chování ve školách a školských zařízeních. Svým přístupem k výchově a vzdělávání vytvářet pozitivní a bezpečné klima ve školním prostředí a podporovat jeho rozvoj. (*§22b zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů*)

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu. Hlavním znakem šikany je bezmocnost oběti. Neoddělitelnou součástí problému je skupinová dynamika. Vzhledem k tomu, že se šikana v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost.

Za základ prevence šikanování ve škole považujeme budování vstřícných, otevřených a respektujících vztahů mezi všemi skupinami (žáky, pedagogy, rodiči). Především podporujeme empatii, toleranci a vědomí sounáležitosti. Posilujeme a vytváříme podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy. Rozvíjíme jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince. Jasně stanovená pravidla řešení rizikových situací a otevřená komunikace pomáhají vytvářet bezpečné prostředí v naší škole.

V následujících kapitolách jsou vymezeny základní pojmy z oblasti šikanování (definice šikany, charakteristické znaky šikanování, stadia a formy šikanování, včetně kyberšikany). V přehledných tabulkách najdete orientační ukazatele pro rozlišení počáteční a pokročilé šikany, rozdíly mezi šikanováním a škádlením, přímé a nepřímé znaky šikanování. Materiál se zabývá také šikanováním z hlediska práva. Není opomenuta ani problematika šikanování učitelů. Materiál se věnuje také šikanování v mateřské škole.

Významnou částí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Krizový plán má čtyři typy scénářů. Scénář A je určen pro situace, které škola zvládne řešit vlastními silami, scénář B pro situace, kdy škola potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi. Scénář C popisuje postup při řešení kyberšikany, scénář D je oporou při řešení šikany pedagogů. Podrobně jsou popsány dvě možné metody nápravy – metoda vnějšího nátlaku a metoda usmíření. Užitečnou kapitolou je strategie vyšetřování šikany.

Protože je šikana spojena s poruchou vztahů ve skupině, je potřeba pracovat s celou třídou. Po rozkrytí vztahů ve skupině se intervenční program zaměřuje na skupinovou dynamiku, usilujeme o změnu postojů, změnu nevhodných stereotypů chování. Důležitá je také pomoc obětem i útočníkům osvojit si adekvátnější způsoby chování – zvýšení sebedůvěry, odolnosti, pěstování empatie, pomoc při budování osobní perspektivy, aktivity pro zvládání agresivity, napětí a stresu.

Užitečnou částí materiálu je soubor příloh s formuláři a letáky, a také seznam doporučené literatury a webových odkazů.

2. DEFINICE ŠIKANY, CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY ŠIKANY

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-21149/2016 charakterizuje šikanu takto:

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Obecně lze šikanu označit jako stav a proces vážného narušení zdravých vztahů dané skupiny, jednu z forem systematického zneužívání moci, jako týrání a ubližování jednotlivci (skupině) prostřednictvím (převážně) úmyslného, opakovaného fyzického, psychického a verbálního napadání.

(Kolář, 2011)

Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

3. TROJROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANOVÁNÍ

(Kolář, 2011)

4. FORMY ŠIKANY

šikana	podoba	projevy
PŘÍMÁ	fyzická	např. bití, plivání, tahání za vlasy
	verbální	např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy
	neverbální	urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek
NEPŘÍMÁ	Má za cíl způsobit emocionální a psychické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.	
KYBERŠIKANA elektronická šikana	Jedna z nejčastějších forem šikany. Může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na sociálních sítích, prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je maximálně několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.	

ZVLÁŠTNOSTI KYBERŠIKANY OPROTI TRADIČNÍ NEPŘÍMÉ (PSYCHICKÉ) ŠIKANĚ

ANONYMITA	Většina obětí kyberšikany se nikdy nedozví, kdo je šikanoval, přezdívka, anonymní telefonní číslo, emailová adresa dávají agresorovi dostatečnou možnost zůstat skrytý. Díky tomu může svoji agresi stupňovat a dovolit si to, co by si tvář tvář nedovolil. Zvyšuje pocit bezmoci a beznaděje, když nevíme, před kým se máme bránit.
NEPLATÍ PODMÍNKU OPAKOVÁNÍ	Stačí, když agresor např. vyvěsí na web fotku oběti, tu si už kdokoli může zkopírovat a rozšířit dál po světě, ještě dříve než ji poskytovatel serveru stačí stáhnout.
ČAS	Běžná šikana je opakovaná, ale vždy se jedná o jednorázovou záležitost. V případě kyberšikany se může oběť k urážlivým SMSkám, emailům, odkazům apod. kdykoliv vracet.
PUBLIKUM	Divákem kybernetické šikany se může díky webovým stránkám stát kdokoli na světě.
PROMĚNA OBĚTI	Obětí útoků je většinou outsider, ale nebývá to pravidlem tak jako je tomu u běžné šikany. Agresor si může oběť vybírat náhodně a pouze v kyberprostoru. Vyšší riziko hrozí dětem, které jsou na svých mobilech a počítačích závislé.
PROMĚNA AGRESORA	Agresorem většinou nebývají fyzicky silní lidé tak jako tomu je u běžné šikany, ale agresorem je člověk, který je silný v informačních technologiích a může to být prakticky kdokoli.
ČASOVÁ NEOMEZENOST	Šikana se většinou odehrává ve škole, po cestě domů apod. Jde tedy o fyzická setkání, která se dají i trochu předvídat a je možné se jí i částečně vyhnout. Před kyberšikanou není únik. Agresor může oběť kontaktovat kdykoli se mu zachce, 24 hodin denně, 7 dní v týdnu.
KONTROLA	Kyberšikana znesnadňuje kontrolu jak ze strany rodičů, tak i školy. U kyberšikany chybí klasické znaky šikanování, kterých by si mohli dospělí všimnout.

5. STÁDIA ŠIKANOVÁNÍ

(Kolář, 2011)

PRVNÍ STÁDIUM: ZROD OSTRAKISMU

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

DRUHÉ STÁDIUM: FYZICKÁ AGRESE A PŘITVRZOVÁNÍ MANIPULACE

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

TŘETÍ STÁDIUM (KLÍČOVÝ MOMENT): VYTVOŘENÍ JÁDRA AGRESORŮ

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

ČTVRTÉ STÁDIUM: VĚTŠINA PŘIJÍMÁ NORMY AGRESORŮ

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě, aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

PÁTÉ STÁDIUM: TOTALITA NEBOLI DOKONALÁ ŠIKANA

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druhí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

ZVLÁŠTNOSTI U PSYCHICKÝCH ŠIKAN

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

6. CHARAKTERISTIKA OBĚTI A AGRESORA

(Kolář, 2011)

CHARAKTERISTIKA OBĚTI

Postihnout, jak vypadá typická oběť šikanování je obtížné, za příhodných okolností se může stát obětí kdokoliv, kdo se odlišuje (i v pozitivním smyslu). V podstatě jde o to, že oběť neumí dostatečně skrýt strach a využívat strachu jiných. Jsou tedy viditelně bojácní, špatně reagují v zátěži, psychicky jsou bezbranní, jakýkoliv náznak agrese nebo měření sil jej vystraší. Znevýhodněním je také handicap nebo psychická retardace. Oběť zvolena tzv. outsiderem třídy (izolovaný, bez kamarádů, nevzbuzuje sympatie).

TYPLOGIE OBĚTÍ

- oběti „slabé“ – s tělesným nebo psychickým handicapem
- oběti „silné“ a nahodilé
- oběti „deviantní“ a nekonformní
- izolované oběti, které nemají ani jednoho kamaráda
- oběti, které mají alespoň jeden opětovaný pozitivní vztah

PRO RODINU OBĚTI JE TYPICKÉ

- v rodině se často vyskytuje nějaký handicap (např. otec alkoholik)
- příliš ochraňující až úzkostná výchova, která nevede dítě k samostatnosti, nenaučí jej prosadit se v kolektivu
- charakteristický je i blízký vztah k matce (někdy bývá až patologický)

CHARAKTERISTIKA AGRESORA

Agresorům často chybí vědomé pocity viny, trest vnímají jako křivdu, chybí náhled na nemorálnost svého jednání. Agresoři také často na ochranu svého sebepojetí popírají, vytěšňují realitu. Z obranných mechanismů převažuje racionalizace a projekce (vinu svalují na oběť, či obviňují oběť z toho, že je šikanovala ona). Za základní zdroj morální slepoty je považována sobecká a sebestředná orientace agresora, uzavřenost, vztahy prospěchářské, manipulující. Může být přítomna porucha typu ADHD, násilí a nepřátelské chování v primární rodině.

TYP „DRSŇÁK“

Charakteristika	Hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy, narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.
Vnější forma šikanování	Šikanoval masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.
Specifika rodinné výchovy	Častý výskyt agrese a brutality rodičů; jako by agresoři násilí vraceli nebo ho napodobovali.

TYP „SLUŠNÁK“

Charakteristika	Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.
Vnější forma šikanování	Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.
Specifika rodinné výchovy	Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

TYP „SRANDISTA“

Charakteristika	„Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.
Vnější forma šikanování	Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních; patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky.
Specifika rodinné výchovy	V obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Dle některých autorů je rozlišení agresor – oběť příliš zjednodušené. *Valerie Besag* rozeznává několik podskupin.

Typ	Charakteristika
PASIVNÍ OBĚTI	Tyto děti jsou bojácné, opatrné a uzavřené. Jsou často fyzicky slabé a těžko si hledají přátele. Mají nedostatek dovedností a sebedůvěry, aby se dokázaly samy bránit.
PROVOKUJÍCÍ OBĚTI	Existuje malá skupina dětí, které schválně provokují negativní reakce druhých. Pošklebují se a posmívají, ale když jim druhí oplátí stejně, honem si stěžují.
ÚČELOVÉ OBĚTI	Tyto děti na sebe berou roli oběti, aby získaly uznání a popularitu. Hrávají roli „třídního šaška“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby neměly problémy s přijetím do skupiny.
FALEŠNÉ OBĚTI	Některé děti si přehnaně stěžují na ostatní. Jde obvykle o chování zaměřené na získání pozornosti, nicméně se vyplatí prověřit, zda se za tím neskrývají skutečné problémy.
ÚTOČNÍCI/OBĚTI	Některé děti jsou v některých situacích oběťmi, ale v jiných útočníky. Děti vystavené šikanování dospělých jsou více náchylné k agresivitě vůči mladším a slabším.
ÚTOČNÍCI	Děti, které pronásledují druhé bez zjevného důvodu. Předpokládá se, že převyšují mnohé své vrstevníky energií, fyzickou silou a sebedůvěrou.
ÚZKOSTNÍ ÚTOČNÍCI	Děti s nejnižší sebedůvěrou, mají obvykle i rodinné nebo výukové problémy. Šikanování je pro ně kompenzací sníženého sebevědomí.

7. PROTEKTIVNÍ A RIZIKOVÉ FAKTORY

SPOLEČNOST, KOMUNITA

Protektivní faktory	Rizikové faktory
- Nastavení hodnot ke vzdělání, podpora autority školy a pedagoga. - Příležitosti pro pozitivní angažmá dětí, např. nabídka mimoškolních aktivit pro trávení volného času dětí a mladých lidí; příležitosti pro účast na rozhodování pro děti, na utváření kultury a prostředí. - Nabídka služeb pro ohrožené rodiny a děti; nabídka služeb pro žáky a pedagogy ohrožené násilím ve škole, nabídka vzdělávacích programů pro pedagogy i zákonné zástupce apod. - Spolupráce školy s organizacemi, které mohou pro prevenci a intervenci v problematice šikany vytvářet síť pomoci. - Podpora kooperace, tolerance, respektu a důstojné mezilidské vztahy a úcta k životu druhého člověka.	- Koncentrace rodin ohrožených chudobou, bezdomovectvím, sociálním vyloučením, národnostních menšin a etnik. - Nízká podpora školy ze strany zřizovatele a deficitní deklarace a podpora hodnot vzdělání, dobrého klimatu, bezpečí a spoluodpovědnosti. - Nevhodné nastavení financování škol, nedostatečná kvalita přípravy budoucích učitelů, nastavení legislativy, kurikula. - Neexistující nebo nekvalitní služby pro děti, rodiny i pedagogy. - Nedostupné vzdělání pro pedagogy (finančně, vzdálenost, dostupnost...). - Malá spolupráce mezi školou a organizacemi v regionu.

ŠKOLA

Protektivní faktory	Rizikové faktory
- Způsob vedení školy ze strany ředitele a zástupců podporuje vytváření kooperativního, respektujícího a pozitivního sociálního klimatu ve škole. - Přiznání možnosti výskytu násilí vůči pedagogovi, zajištění informovanosti o problematice; monitoring varovných signálů šikany ve škole. - Deklarované a sdílené odmítnutí násilí na škole směrem k žákovské i rodičovské populaci (pro rozvoj šikany jsou důležité postoje a reakce ostatních); včasné a adekvátní řešení při výskytu násilí. - Jasně rozdělení kompetencí a odpovědností v udržování dobrého sociálního klimatu na škole. - Nastavení jasných pravidel v chování na celoškolní i třídní úrovni a jejich důsledné dodržování. - Nastavení adekvátních opatření a sankcí při nedodržování pravidel v chování, jejich důsledné dodržování (avšak bez podpory dobrého sociálního klimatu jednostranný akcent na tresty naopak zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany).	- Nejasné nastavení nebo nedůsledné dodržování pravidel chování a sankcí za nevhodné chování ve škole (žákům nakonec nehrozí nic, co by je od činu odrazovalo), zejména na středních školách. - Chybějící nebo nejasné směrnice školy pro udržování bezpečí a řešení krizových situací; nevyhraněný postoj k násilí ze strany vedení školy: projevy násilí ve vztahu k pedagogovi/žákovi bývají přehlíženy, bagatelizovány nebo zakrývány. - Ze strany vedení a dále pedagogů nedostatečně deklarovaná (k pedagogům, rodičům, žákům) a sdílená hodnota bezpečí a dobrého klimatu na škole. - Posměch, dehonestující komentáře, nevhodné, neuctivé chování mezi žáky, pedagogy, a pedagogy a žáky navzájem. - Nevhodně uplatňovaná kritika, sarkasmus, předsudky a stereotypy (mohou podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování žáků jejich spolužáky) projevy nerespektu k autoritám ze strany žáků jsou obecně ve škole pojímány jako norma.

• Funkční bezpečnostní a krizové plány. • Dostatečný monitoring fyzických prostor ve škole, která jsou vnímána jako méně bezpečná, a přijetí bezpečnostních opatření. • Schopnost sebereflexe učitele (např. vědomí vlastních postojů, stereotypů a předsudků). • Podpora učitelů v rozvíjení jejich kompetencí v zacházení s obtížnými třídními kolektivy. • Intervize, supervize či mentoring učitelů. • Převládající atmosféra důvěry a spolupráce v pedagogickém sboru, která zvyšuje pravděpodobnost včasného odhalení vznikajícího problému.	• Negativní nebo ponižující komentáře vedení nebo ostatních pedagogů na účet jiného učitele před studenty. • Nedůvěra mezi pedagogy navzájem a nespolečenský prostředí. Žáci jsou svědky agresivního chování mezi dospělými (bossing, mobbing, dehonestace pedagoga rodiči před dítětem apod.). • Neřešená šikana mezi dětmi. • Obava vedení školy o její pověst, pokud se na škole objeví šikana. • Koncentrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

VÝUKA A TŘÍDNÍ MANAGEMENT

Protektivní faktory	Rizikové faktory
• Zapojování žáků do aktivit třídy a školy a posilování jejich pozitivní vazby na školu. • Vedení hodiny pedagog staví na silných stránkách žáků, žáci zažívají ocenění. • Dodržování dohodnutých pravidel. • Výuka je přibližována běžnému životu žáků a pedagog hledá cesty pro zaujetí výukou. • Pedagog používá vhodně humor při výuce a vyhýbá se sarkasmu nebo ironii vůči žákům. • Chová se konzistentně, spravedlivě a s respektem k individuální situaci každého žáka	• Nevhodný styl managementu třídy ze strany pedagoga, např. autoritářský přístup, kdy je žák zatlačován do kouta, zastrašován, zesměšňován, ponižován, záměrně frustrován, nebo naopak bezhraniční, příliš benevolentní a kamarádský přístup. • Nízká schopnost vytvořit motivující a zajímavý program ze strany pedagoga. • Malá možnost zažívat úspěch pro žáka. • Opakovaně nedůsledné, neadekvátní (např. přehnané) nebo nerovné (každému jiným měrem) reakce na porušení pravidel a/nebo neúspěch ze strany žáků nebo rigidní zachovávání pravidel bez ohledu na variabilitu situací. • Nezkoumání motivace žáka k určitému jednání. • Nevhodné složení třídy.

INTERAKCE MEZI UČITELEM/UČITELI A ŽÁKEM/ŽÁKY

Protektivní faktory	Rizikové faktory
• Vnímavý učitel, který nevstupuje se žáky do konfliktu, se stará o to, aby se v základní míře žáci ve škole cítili dobře. • Pohotově reaguje na agresivní nářky nebo výpady žáků či studentů. • Chrání si své hranice a nepřekračuje ani hranice ve vztahu k žákům. • Je konzistentní v nastavování a udržování pravidel.	• Konfliktní vztahy mezi žáky a učitelem. • Malá pohotovost učitele čelit konfrontaci ze strany žáků nebo limitovaná schopnost poznat nebo reagovat na překročení vlastních hranic. • Ignorování nebo vlastní bagatelizace prvotních projevů konfrontace nebo nerespektu pedagoga žáky. • Ztráta pocitu dobrého místa ve škole ze strany učitele a/nebo žáka (např. cítí se odmítán, vylučován apod.). • Příliš osobní vztahy učitele s žáky. • Šikanující chování ze strany pedagoga vůči některému z žáků.

8. CHOVÁNÍ ZAMĚNITELNÉ SE ŠIKANOU

(Kolář, 2011)

V praxi je nejtěžší odlišit šikanování od škádlení. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agrese neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací.

Šikanou není ani tzv. **vyprovokované násilí**, kdy menší, slabší děti druhé nepříjemně provokují, doráží na ně slovně i fyzicky, až dojde k více méně odpovídajícímu trestu. Co tedy na první pohled vypadá jako šikana, může být pouze odvěta.

	ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
Definice	Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Je chápáno jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
Záměr	Vzájemná legrace, radost, dobrá nálada.	Ublížit, zranit a ponižovat.
Motiv	Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé, rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Základní tandem: moc a krutost. Další motivy: překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost à la Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého, ...
Postoj	Respekt k druhému, sebeúcta.	Devalvace, znevážení druhého.
Citlivost	Vcítění se do druhých.	Tvrdost a nelítostnost.
Zranitelnost	Dítě není zvýšeně zranitelné a precitlivělé.	Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
Hranice	Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
Právo a svoboda	Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opětovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Bezpráví. Pokud se dítě brání, nebo dokonce „legraci“ oplátí, je tvrdě ztrestáno.
Důstojnost	Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
Emoční stav	Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
Dopad	Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

9. PŘÍMÉ A NEPŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ

PŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ

Je potřeba neprodleně řešit.

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským, nenávisťným, pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

NEPŘÍMÉ VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANOVÁNÍ

Jednotlivě mohou mít i jiné příčiny, ale je vhodné zvýšit pozornost.

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- stále postrádá nějaké své věci
odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

ZÁKONNÍ ZÁSTUPCI ŽÁKŮ BY SI MĚLI VŠÍMAT PŘEDEVŠÍM TĚCHTO MOŽNÝCH SIGNÁLŮ ŠIKANOVÁNÍ

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach
- ztráta chuti k jídlu
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu)
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad
- zmínky o možné sebevraždě
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma, své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- dítě se vyhýbá docházce do školy
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku

10. ORIENTAČNÍ UKAZATELE PRO ROZLIŠENÍ POČÁTEČNÍ A POKROČILÉ ŠIKANY

Ukazatel	POČÁTEČNÍ STADIUM	POKROČILÉ STADIUM
Kdo jsou informátoři, jak se chovají a co říkají?	Jako informátor přijde oběť nebo její kamarád. Při pokročilé šikaně je to výjimečné.	Přicházejí vystresovaní rodiče oběti. Případně provalení šikany (závažného násilí) zachytí někdo z pedagogů.
Jak se oběti chovají a jak odpovídají?	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechťejí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.
Jak svědkové spolupracují?	Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat, tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznávají, že nesmí nic říct, protože by měli peklo. Případné výpovědi působí podezřele.
Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?	Agresori nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně, jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chrání a brání agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti.
Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?	Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají. Svalují vinu na oběť, „je to provokatér“, ...
Jak se členové skupiny vztahují k trpící či zraněné oběti?	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silných slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.
Jaká je atmosféra ve skupině?	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená, „pokulhávající“ svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však „živá“.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody. „Špatně se tu dýchá“.

11. ŠIKANA ZAMĚŘENÁ NA UČITELE

Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Neměla by proto být v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.

Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statutem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statutem a formální autoritou.

Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorách, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pociťuje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným.

Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako *bossing*), kolegů (nejčastěji jako *mobbing*), podřízených kolegů (nejčastěji jako *staffing*), nebo šikana ze strany zákonných zástupců patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt šikany mezi žáky a také šikany zaměřené na učitele a jejich prevence a včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

SPECIFIKA PRO PREVENCI ŠIKANY ZAMĚŘENÉ NA UČITELE

Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele také snižuje:

- Prevence stojí na celoškolním přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervenci, pokud k výskytu dojde. Uvědomění si rizika a jeho deklarace může významně snížit rozvoj šikany.
- Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů.
- Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno. Podezření na šikanu své osoby nebo kolegy směrujte emailem nebo osobně na vedení školy, případně na školní poradenské pracoviště, lze využít i schránku důvěry. Postup řešení je popsán v [Krizovém plánu D pro řešení šikany učitele](#).

- Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu.
- Pedagog posiluje zapojení žáků do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.
- Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků.
- Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost.
- Vší má si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje.
- Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy.
- Vší má si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák cítí přijatý.

SPECIFIKA PRO ŘEŠENÍ ŠIKAN Y ZAMĚŘENÉ NA UČITELE

Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.

12. OCHRANA DĚTÍ PŘED ŠIKANOU V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Empirické zkušenosti potvrzují, že šikana se může objevovat už v mateřské škole. Vyskytují se tam prvky šikany a spíše její zárodečná stadia. Nicméně skrytá a neléčená počáteční šikana působí i zde velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy.

Škola musí zabezpečit minimální požadavky na ochranu dětí před šikanou. Po odborném a bezpečném rozkrytí šikany pedagog zvolí podle situace vhodný způsob nápravy, např.:

Rozhovor s dítětem, které ubližuje	Pedagog využije opatření, která v mateřské škole fungují, např. srozumitelně sdělí dítěti, že porušilo stanovená pravidla, vede jej v sociálně žádoucích projevech, navrhuje a ukazuje mu adekvátní varianty v projevech chování. Samozřejmě, jakmile je to možné, ocení jeho zlepšení.
Zavedení ochranného režimu oběti	V počátku je vhodné pro jistotu nastavit přísnější dozor. V některých komplikovanějších případech je potřeba oběť a útočníka v rámci možností od sebe oddělit. Určitě není vhodné konfrontovat agresora s obětí.
Práce se skupinou	Děti potřebují získat žádoucí vzory chování a zároveň se „dotknout“ pocitů toho, komu je ubližováno . Vhodné jsou aktivity podporující spolupráci, při nichž nejsou vítězové a poražení. Využít se dají rovněž pohádky či příběhy a jejich dramatizace.
Rozhovor se zákonnými zástupci dítěte agresora	Rozhovor může proběhnout až tehdy, když je situace zmapovaná. Důležitá je maximální snaha získat zákonné zástupce pro spolupráci. Nejbezpečnější je, když rozhovor provede pracovník mateřské školy, rozhovor rodičů oběti s rodiči agresora je velmi rizikový .

Lze zvolit i kombinaci výše uvedených metod.

13. ODPOVĚDNOST RODIČŮ A KOMUNIKACE ŠKOLY S RODIČI

Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Rodiče pak mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.

Škola hned na začátku školního roku informuje rodiče o programu proti šikanování. Na úvodních třídních schůzkách informují třídní učitelé rodiče o webových stránkách školního poradenského pracoviště, kde je školní program proti šikanování k dispozici.

Když rodiče přijdou žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte – nereaguje pedagog obranně a nedůvěřivě. Nevyjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost. Nezahlazuje situaci tvrzením, že jejich dítě provokovalo, nebo že se jednalo jenom o škádlení atd. Je nutné rodiče v klidu vyslechnout, nechat vymluvit, nepoučovat, aktivně naslouchat. Je potřeba se umět doptat na důležité informace. Podezření nebo tvrzení rodičů, že je jejich dítě šikanováno, se nesmí nikdy podcenit a je potřeba účinně a bezpečně situaci prošetřit.

Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyšetřena.

Rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně. U počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních. Někdy je užitečné připravit rodiče oběti i na třídní schůzku, kde bude podána informace o řešení šikany.

14. PREVENCE ŠIKANY V NAŠÍ ŠKOLE – PRIMÁRNÍ PREVENCE

Motto: „*Pozitivní sociální klima ve třídě a ve škole jako nejúčinnější prevence šikany*“

TŘÍDNÍ HODINY 1krát měsíčně, systematická práce se skupinovou dynamikou třídy, uplatňování metod osobnostně sociální výchovy, sociálně psychologické hry a aktivity pro zlepšení vztahů ve skupině	PRAVIDLA TŘÍDY třídní dohoda příloha č. 5	Školní projekt MALÍ A VELCÍ KAMARÁDI celoroční spolupráce žáků 1. a 9. ročníku příloha č.
Školní projekt JSME NA JEDNÉ LODI podpora a rozvoj pozitivního sociálního chování a rozvoj psychosociálních dovedností 1. - 5. ročník	DEN PRO MOU TŘÍDU projektový den příprava výrobků na vánoční jarmark 1.-9. ročník	SLAVNOSTNÍ ROZSVÍČENÍ VÁNOČNÍHO STROMU ŠKOLY 1. - 9. ročník kulturní program vestibul školy
ETICKÝ KOMPAS cílený rozvoj sociální dovednosti žáků v mezilidských vztazích, empatii, pozitivní vztah k sobě, odolnost vůči zátěži, zvnitřnění základních etických hodnot 6. - 8. ročník externí subjekt Pavučina o.p.s.	BESEDY S MĚSTSKOU POLICIÍ OSTRAVA 1. - 9. ročník	CELOŠKOLNÍ SPORTOVNÍ A KULTURNÍ AKCE sportovní turnaje, Májové veselí (organizuje školní parlament), Mikuláš (realizují žáci 9. ročníku pro žáky 1. stupně), vánoční jarmark
VOLNOČASOVÉ AKTIVITY PRO ŽÁKY sborový zpěv, jóga, dopravní kroužek, tenis, keramický kroužek, kroužek angličtiny, sborový zpěv, ..	VÝUKA výchova ke zdraví, výchova k občanství, prvouka téma: šikana, komunikace, naslouchání, asertivní techniky, sebepoznání, dětská práva, .. viz školní vzdělávací program a vlastní rámcový program v MPP	MAPOVÁNÍ VZTAHŮ V JEDNOTLIVÝCH TŘÍDÁCH pozorování, dotazníky, výstupy Etického kompasu
SPOLUPRÁCE S OKRESNÍM METODIKEM PREVENCE	SPOLUPRÁCE S RODIČI třídní schůze, konzultace, webové stránky školy, informační letáky, vánoční jarmark	ŠKOLNÍ ŘÁD pozitivně formulovaný, jasně stanovená pravidla a sankce za jejich porušení
PŘESTÁVKY aktivní dohled vyučujících, možnost sportovních aktivit v tělocvičně	PEDAGOGICKÝ DOHLED ve všech prostorách školy (jídelna, šatny, tělocvična, chodby), pravidelná kontrola rizikových míst, dohledové hodiny mezi dopolední a odpolední výukou	ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVISŤE školní metodik prevence a výchovný poradce NÁSTĚNKA A WEBOVÉ STRÁNKY ŠKOLNÍHO PORADENSKÉHO PRACOVISŤE informace, kontakty SCHRÁNKY DŮVĚRY

15. KRIZOVÝ PLÁN

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Přesto musíme být připraveni i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví. Škola je povinná řešit šikanu ve škole a na akcích pořádaných školou, mimo školu je to věc policie a rodičů. Pro volbu způsobu šetření a řešení šikany je zásadní vyhodnocení závažnosti situace. Nejprve je potřeba posoudit a odhadnout závažnost šikany. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a řešení počátečních a pokročilých stadií šikany. V případě, že k šikanování ve škole dojde, postupujeme podle následujících čtyř typů scénářů.

SCÉNÁŘ A POČÁTEČNÍ STÁDIA ŠIKANY (SE STANDARDNÍ FORMOU)

- Škola zvládne řešit vlastními silami.
- Řeší školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem, třídním učitelem a ředitelem.

SCÉNÁŘ B POKROČILÁ STÁDIA ŠIKANY, NEBO NESTANDARDNÍ ŠIKANA

(např. výbuch skupinového násilí vůči oběti)

- Škola potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a policií.
- Řeší škola ve spolupráci s odborníky z PPP (okresní metodik prevence), střediska výchovné péče.
- Při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách je školské zařízení povinno vyrozumět OSPOD a Policii ČR.

SCÉNÁŘ C KYBERŠIKANA

- I když prostor kyberšikany přesahuje hranice školy, zabývat se jí musíme ve všech případech, kdy se o ní dozvíme.
- V případě, že kyberšikana zasahuje naše žáky a děje se v době výuky, musíme zajistit přímou léčbu (podle stadia a formy zvládne řešení škola sama, nebo si povolá odborníka)
- Jestliže kyberšikana našich žáků neprobíhá při výuce a na půdě školy, potom šikanu přímo neřešíme. Ohroženým žákům poskytneme pomoc radou, jak se mají bezprostředně chránit, jak zajistit důkazy a na koho se mají obrátit (PPP, Policie ČR, OSPOD atd.)

SCÉNÁŘ D ŠIKANA ZAMĚŘENÁ NA UČITELE

15.1 SCÉNÁŘ **A** POČÁTEČNÍ STÁDIA ŠIKANY

Škola zvládne řešit vlastními silami. Řeší školní metodik prevence ve spolupráci s výchovným poradcem, třídním učitelem a ředitelem.

POSTUP

krok	aktivita	upřesnění
1.	Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany	
2.	Rozhovor s informátory a oběťmi	Při rozhovoru s oběťmi je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci – ochrana oběti.
3.	Nalezení vhodných svědků	Žáci, kteří s oběťmi sympatizují, žáci jsou na agresorech nezávislí, žáci, kteří nepřijímají normy šikanování.
4.	Individuální rozhovory se svědky	
5.	Ochrana oběti	
6.	Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru	a) Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření) b) Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)
7.	Realizace vhodné metody	a) Metoda usmíření b) Metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise)
8.	Třídní hodina	a) Efekt metody usmíření. b) Oznámení o potrestání agresorů.
9.	Rozhovor s rodiči oběti	Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních.
10.	Třídní schůze	Informovat rodiče, že ve třídě byla šikana, kterou škola řešila (bez konkrétních jmen a podrobností, předem raději konzultovat s vedením školy nebo ŠMP).
11.	Práce s celou třídou	Aktivita podporující bezpečné vztahy ve třídě.

15.2 SCÉNÁŘ **B** POKROČILÁ STÁDIA ŠIKANY

Škola potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a policií. Řeší škola ve spolupráci s odborníky z PPP (okresní metodik prevence), střediska výchovné péče. Při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách je školské zařízení povinno vyrozumět OSPOD a Policii ČR.

POSTUP

krok	aktivita	upřesnění
1.	Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany	
2.	Rozhovor s informátory a oběťmi	Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci – ochrana oběti.
3.	Nalezení vhodných svědků	Často nebývá ani jeden vhodný svědek, všichni nebo téměř všichni lžou a zapírají, běžné jsou křivé výpovědi a falešní svědkové. Nehledáme tedy vhodné svědky, ale nejslabší články v řetězu skupinové lži.
4.	Individuální rozhovory se svědky doplňujeme konfrontačními rozhovory	
5.	Ochrana oběti	
6.	Rozhovor s agresory, konfrontace mezi útočníky	
7.	Realizace vhodné metody – pouze metoda vnějšího nátlaku	Výchovná komise, někdy nutná přítomnost sociálního kurátora či policisty, může být někdy na podkladě vyšetřování policie doprovázena zahájením trestního řízení.
8.	Třídní hodina	Oznámení o potrestání agresorů.
9.	Rozhovor s rodiči oběti	Úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních.
10.	Třídní schůze	Informovat rodiče, že ve třídě byla šikana, kterou škola řešila (bez konkrétních jmen a podrobností, předem raději konzultovat s vedením školy nebo ŠMP).
11.	Práce s celou třídou	Aktivita podporující bezpečné vztahy ve třídě.

15.3 SCÉNÁŘ C KYBERŠIKANA

POSTUP

I když prostor kyberšikany přesahuje hranice školy, zabývat se jí musíme ve všech případech, kdy se o ní dozvíme. V případě, že kyberšikana zasahuje naše žáky a děje se v době výuky, musíme zajistit přímou léčbu (podle stadia a formy zvládne řešení škola sama, nebo si povolá odborníka) Jestliže kyberšikana našich žáků neprobíhá při výuce a na půdě školy, potom šikanu přímo neřešíme. Ohroženým žákům poskytneme pomoc radou, jak se mají bezprostředně chránit, jak zajistit důkazy a na koho se mají obrátit (PPP, Policie ČR, OSPOD atd.)

Snahou je minimalizace dopadu incidentu na oběť, zajištění potrestání viníků a zvýšení šance, že se incident nebude v budoucnu opakovat. Toho však lze dosáhnout pouze aktivní spoluprací školy a rodin agresora a oběti, a zejména aktivní prací s konkrétní třídou, v níž k incidentu došlo.

Lze vyjít ze Scénáře A, nicméně vzhledem ke specifikům kyberšikany nelze jeho jednotlivé fáze vždy realizovat (např. pachatel může být anonymní, neexistují svědci). Ačkoli jsou kyberšikana a šikana zpravidla úzce propojeny – např. dítě, které je obětí tradiční šikany, se stává také obětí kyberšikany – postup řešení kyberšikany je specifický a odpovídá rozdílu mezi tradiční šikanou a kyberšikanou. Pachatel může být např. anonymní, kyberšikana může probíhat v uzavřeném prostředí, kyberšikana probíhá i mimo školu a je třeba chránit oběť i mimo školní vyučování apod.

CO MŮŽE UDĚLAT ŠKOLA

krok	aktivita	upřesnění
1.	Podpora oběti a zajištění jejího bezpečí	Důležité je zklidnění oběti (ta je často rozčilená, její reakce mohou být přehnané, v některých případech až suicidní) a nabídnutí podpory. Zároveň je třeba zajistit, aby kyberšikana dále nepokračovala, tedy odstranit závadný obsah z internetu, např. smazat videa, která oběť ponižují, odstranit závadné fotografie, zablokovat profil pachatele atd. Toto lze provádět v součinnosti s IT odborníkem, poskytovatelem dané on-line služby, administrátory služby apod.
2.	Zajištění co nejvíce důkazních materiálů	Před samotným smazáním materiálů je však nutné zajistit dostatek důkazů – pořídit si snapshoty s důkazním materiálem, stáhnout dané internetové stránky do lokálního počítače, zajistit seznam žáků, kteří se stali publikem kyberšikany (např. v rámci diskusní skupiny na sociální síti) – ideálně s odkazy na jejich profily, pokusit se identifikovat agresora (např. prostřednictvím jeho přátel). Důkazní materiály dále využijeme v rámci vyšetřování, při komunikaci s rodiči agresorů a rodičů oběti, v rámci rozhovorů s agresory apod. Doporučujeme kontaktovat odbornou instituci (např. pracovníky projektu https://www.e-bezpeci.cz/ , projektu Seznam se bezpečně!, případně kriminalisty oddělení informační kriminality Policie ČR), která může pomoci důkazní materiály zajistit jinými cestami.

	Vždy je ale nutné zajistit bezpečí svědků. Na důkazech by nemělo být vidět nic, co by mohlo identifikovat třeba spolužáka, který na šikanu upozornil a poskytl přístup do chatu nebo skupiny, kde kyberšikana probíhala.
3. Vyšetření incidentu	Všechny případy je nutné důkladně vyšetřit – pokud nejsme schopni incident sami vyšetřit, můžeme využít podpory externích institucí. Vyšetřování zahrnuje zjištění, kde incident probíhal, jak dlouho trval, kdo se do něj zapojil, jaký dopad měl na oběť, jakými technickými prostředky lze útok zastavit apod
4. Informování rodičů	Je nutné informovat rodiče oběti i rodiče agresora. Lze využít postupů definovaných ve <i>Scénáři A</i>. Vysvětlíme rodičům, jaký bude postup řešení na úrovni školy, případně o tom, že daný případ kyberšikany nespadá do kompetence školy (útok proběhl mimo vyučování a nemá návaznost na šikanu, která probíhá ve škole) a že je možné využít např. právních služeb.
5. Žádat konečný verdikt a informace	Po vyšetření celé situace je nutné trvat na konečném stanovisku všech zainteresovaných institucí (např. Policie ČR, OSPOD, pedagogicko-psychologická poradna...) a dalších subjektů (např. rodičů).
6. Zvolení odpovídajícího opatření	Při určení trestu využíváme možností nabízených ve <i>Scénáři A</i>. V případech méně závažných forem kyberšikany se doporučuje využívat neformálních řešení, např. vytvořit sadu preventivních materiálů z oblasti rizikového chování na internetu, připravit přednášku o důležitosti odpovědného používání moderních technologií atd.
7. Realizace preventivních opatření	Např. projektové dny zaměřené na prevenci, materiály pro podporu prevence, prostřednictvím tzv. hraní rolí v rámci běžné výuky či mimo ni, posilování dobrých vztahů mezi žáky apod.

ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY Z POHLEDU OBĚTI

Před kyberútoky, ať již v podobě aktivit jednorázové kyberagrese, či rozvinuté kyberšikany, neexistuje stoprocentní ochrana. Dokonce ani to, že oběť přestane využívat internetové či mobilní služby, kybernetický útok nezastaví, oběť pouze „zatím neví“, že je v prostředí internetu dehonestována. Je pouze otázkou času, než se o existující situaci dozví.

VHODNÝ POSTUP PRO OBĚŤ KYBERŠIKANY

Jednotlivé body na sebe nemusí přesně navazovat, např. dítě může oznámit útok dospělé osobě již v prvotních fázích.

krok	aktivita	upřesnění
1.	Zachovat klid	Nejednat ukvapeně.
2.	Ušchovat si důkazy	Uchovat a vystopovat veškeré důkazy kyberšikany (SMS zprávy, e-mailové zprávy, zprávy z chatu, uložení www stránky apod.). Na základě těchto důkazů může být proti útočníkovi či útočníkům zahájeno vyšetřování.
3.	Ukončit komunikaci s agresorem	Nekomunikovat s útočníkem, nesnažit se ho žádným způsobem odradit od jeho počínání, nevyhrožovat, nemstít se. Cílem útočníka je vyvolat v oběti reakci, ať už je jakákoli.
4.	Blokovat agresora a blokovat obsah, který rozšiřuje	Pokusit se zamezit útočníkovi přístup k účtu nebo telefonnímu číslu oběti a je-li to v dané situaci možné, i k nástroji či službě, pomocí které své útoky realizuje (kontaktovat poskytovatele služby).
5.	Identifikovat agresora	Pokud to neohrozí oběť.
6.	Oznámit útok dospělým	Svěřit se blízké osobě (rodič, učitel). Pro uchování důkazů oslovit někoho, kdo má vyšší IT gramotnost. Kontaktovat školu a specializované instituce (PPP, Policie, SVP, intervenční služby specializující se na řešení kyberšikany, psychology apod.). Doporučujeme https://poradna.e-bezpeci.cz/

ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY Z POHLEDU RODIČE

Pokud rodič zjistí, že se jeho dítě stalo účastníkem kyberšikany – např. její obětí – má několik možností, jak postupovat. Předně je nutné podpořit samotnou oběť podle postupů definovaných v předcházející části (řešení z pohledu oběti) – tj. ukončit komunikaci, blokovat útočníka atd. Mezi další důležité kroky z pohledu rodiče patří:

krok	aktivita	upřesnění
1.	Zajistit bezpečí a podporu dítěte	Rodiče musí ukázat slovy a činy, že i oni chtějí dosáhnout stejného výsledku, jako jejich dítě – aby kyberšikana přestala.
2.	Vyšetřit situaci	Rodič musí porozumět, co přesně se stalo, kdo byl do kyberšikany zapojen, jaká byla prvotní příčina apod. Nalezení příčiny pomůže rodiči zvolit adekvátní postup a řešení – ať již bylo jeho dítě obětí či agresorem.
3.	Vyhnout se bezprostřednímu zákazu přístupu dítěte k IT	Rodič by se neměl snažit vzniklou situaci řešit zákazem přístupu dítěte ke komunikačním technologiím, které do té chvíle používalo (např. sociální sítě). Tato strategie vzniklou situaci nijak neřeší, nemá ani preventivní efekt. Zákazy používání elektronických komunikačních nástrojů omezují přirozenou komunikaci dětí, které jsou zvyklé internetové služby aktivně využívat. Zákazy využívání IT nástrojů ani blokování závadného obsahu samotnou kyberšikanu neřeší.
4.	Kontaktovat školu, poskytovatele služby (v rámci které kyberšikana probíhá), specializovanou instituci či přímo rodiče agresora	Společně s nimi pak může rodič zajistit odstranění závadných materiálů, provést blokaci, promyslet postup řešení apod. V některých případech je rovněž vhodné kontaktovat Policii ČR, a to zejména tehdy, pokud je oběti vyhrožováno fyzickým napadením nebo pokud existuje podezření, že byl spáchán trestný čin.
5.	Požadovat konečný verdikt	Jak byli potrestáni pachatelé, jaká opatření bude škola nadále realizovat ke zlepšení bezpečí svých žáků aj.
6.	Vyvodit důsledky a stanovit opatření	V případě, že se dítě stalo pachatelem kyberšikany, je nutné ho potrestat, v případě opakovaného páčání kyberšikany pak trest úměrně zvyšovat, aby si uvědomilo, že je jeho chování neakceptovatelné a opravdu závažné. Zároveň je však třeba jej pozitivně motivovat tak, aby v sobě nefixovalo nežádoucí vzorec chování (např. pokud dostane nálepkou agresor, bude se jako agresor v budoucnu chovat). Vždy je třeba být důsledný – pokud rodič postupuje nedůsledně a nevyžaduje dodržování pravidel, pachatel pochopí, že se takto může chovat i v budoucnu, protože mu kyberšikana „prošla“.
7.	Spolupracovat se školou	I po skončení kyberšikany je vhodné nadále spolupracovat se školou, která kyberšikanu dítěte řešila, a podpořit její úsilí o zajištění bezpečnosti žáků i učitelů.

15.4 SCÉNÁŘ **D** ŠIKANA ZAMĚŘENÁ NA UČITELE

POSTUP

krok	aktivita	upřesnění
1.	Odhad závažnosti a stanovení formy šikany	
2.	Rozhovor s informátory a oběťmi	Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní – ochrana oběti.
3.	Nalezení vhodných svědků	
4.	Individuální rozhovory se svědky	Nepřípustné je společné vyšetřování agresora a svědků a konfrontace oběti s agresorem.
5.	Ochrana pedagoga	Změna třídy.
6.	Vedení školy vyzve zákonného zástupce agresora k jednání se školou	Zákonný zástupce je seznámen se všemi skutečnostmi případu, porušením školního řádu, návrhem výchovného opatření, který schválila a doporučila pedagogická rada, z tohoto jednání se pořídí záznam. V případě potřeby lze doporučit zákonným zástupcům péči dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků.
7.	Třídní schůze	Třídní učitel ve spolupráci s metodikem prevence seznámí zákonné zástupce, jak se škola k případu postaví a jak bude pracovat s rizikovou třídou v preventivní oblasti, vybídne zákonné zástupce ke spolupráci.
11.	Práce s celou třídou	Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení. Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě. Třídní učitel seznámí obecnou formou ostatní žáky s daným případem, provede opětovné seznámení žáků se školním řádem, jasně vyjádří negativní postoj k násilí, opakovaně zapíše poučení do třídní knihy.

V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán pro danou akutní situaci nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace.

Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy si uvědomili, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkosti, zvýšená citlivost, nechut' k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.

Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Proto je potřeba zajistit posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastavit odpovídající řešení.

V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

16. METODY NÁPRAVY

Každá z těchto metod usiluje především o zastavení šikanování, obnovení dodržování oficiálních norem a zabezpečení ochrany oběti.. Metody se nepokoušejí o léčbu celé skupiny, jejich cílem je ovlivnění jednotlivců nebo určité podskupiny. Neřeší a ani řešit nemohou příčiny problému.

17.1 METODA VNĚJŠÍHO NÁTLAKU

Záměrem je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Metoda akcentuje ochranu skupiny jako celku.

1. INDIVIDUÁLNÍ NEBO KOMISIONÁLNÍ POHOVOR

Složení	Třídní učitel, výchovný poradce, školní metodik prevence, ředitel nebo jeho zástupce.	
	Agresor a jeho rodiče.	
Vedení jednání	1. Seznámení rodičů s problémem. 2. Postupné vyjádření všech pedagogů. 3. Vyjádření žáka. 4. Vyjádření rodičů. 5. Rozhodování komise za zavřenými dveřmi. 6. Seznámení rodičů a žáka se závěrem komise.	
	Důležité	• Chránit zdroj informací. • Uvádět konkrétní fakta. • Zmírnit šok rodičů, přesvědčit je, že nechceme dítěti ublížit, ale pomoci mu.
Opatření	Výchovná opatření, snížený stupeň z chování (podle platného školního řádu).	

2. OZNÁMENÍ O POTRESTÁNÍ AGRESORŮ PŘED CELOU TŘÍDOU

Úkolem pedagoga je přesvědčit žáky o tom, že autority školy dokážou spolehlivě zajistit ochranu slabých před silnými a respektování kázeňských norem školy.

3. OCHRANA OBĚTI

- V rozumném intervalu osobní setkávání pedagoga s obětí.
- Setkávání pedagoga s loajálními informátory.
- Stanovení ochránců oběti.
- Intenzivní sledování situace včetně docházky oběti.
- Zprostředkování péče v odborném zařízení a udržování kontaktu s jeho pracovníkem.
- Komunikace s rodiči oběti.

16.2 METODA USMÍŘENÍ

Záměrem je vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory. Trestání se nekoná. Místo toho nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře.

KDY LZE TUTO METODU POUŽÍT?

- Při nebrutálních formách prvního a druhého stadia šikanování u dětí mladšího školního věku.
- U mírných forem všech počátečních stadií, a to u dětí i mládeže.

DOPORUČENÝ METODICKÝ POSTUP

1. Nejnutnější diagnostika	Posouzení, zda jde o mírnou formu a počáteční stadium.
2. Rozhovor s obětí	Informujeme ji, že již víme všechno, co potřebujeme, abychom provedli nápravu. Vysvětlíme jí, že je to možné udělat dvěma způsoby. Jeden je potrestání a druhý společná domluva a usmíření. Průběh druhého způsobu krátce vysvětlíme a společně zvažujeme, který způsob je vhodnější. Další krok následuje pouze v případě souhlasu oběti.
3. Rozhovor s agresory	Zjistíme-li u agresorů otevřenost ke změně, agresori nejsou zarputilí, je jim nabídnuta domluva a usmíření s obětí. Při jejich souhlasu následuje společné setkání.
4. Společné setkání a hledání nápravy	Kromě agresorů a obětí se usmíření účastní podle potřeby a možností i další žáci (sympatizující s obětí, pozitivní třídní autority). Skupina 2 – 6 žáků. Cílem setkání je dovést účastníky k porozumění problému, společnému hledání nápravy a usmíření. PROGRAM: 1. Vstupní informace a „ponoření se“ do problému (scénka, kde se agresor stane obětí, následná diskuse z různých pohledů a rolí). 2. Omluva a usmíření. 3. Předkládání návrhů pro nápravu (např. metodou brainstormingu). 4. Závěr – shrnutí, konkrétní nápady nápravy, termín dalšího setkání (většinou za týden) 5. Kontrolní setkání – posouzení situace.

16.3 NÁPRAVNÁ OPATŘENÍ

<i>opatření</i>	<i>popis</i>
Výchovná opatření	Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy
Realizace individuálního výchovného plánu agresora	
Snížení známky z chování	
Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny	Je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek.
Doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu.	
Podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.	

17. STRATEGIE VYŠETŘOVÁNÍ

TYPY STRATEGIÍ VYŠETŘOVÁNÍ

Vzhledem k úrovni cílů	Strategie zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky.
	Strategie postižení vnitřního vývoje – konstelace postojů k šikanování.
Podle rozsahu vyšetřování	Strategie globální — speciální dotazníkové šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků.
	Strategie lokální – dílčí specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků.

JAK OCHRÁNIT OBĚTI A SVĚDKY?

VNĚJŠÍ LOKÁLNÍ STRATEGIE	Mluvíme s vybranými svědky po vyučování. Hovoříme s více žáky, ale pouze s některými o šikanování.
VNĚJŠÍ GLOBÁLNÍ STRATEGIE <i>Nemluvíme pouze s vybranými žáky, ale se všemi. Nelze tedy skrývat, že vyšetřujeme šikanování.</i>	Pracuje se s momentem překvapení. Ráno přijde do třídy pedagog, který zajišťuje, aby se žáci nedomluvili a neinformovali se prostřednictvím mobilu. Ti potom chodí po jednom do určené místnosti, kde s nimi rozmlouvá několik pedagogů nebo odborníků, kteří spolupracují se školou. Po ukončení rozhovoru se již žáci nevracejí do původní třídy.
VNITŘNÍ GLOBÁLNÍ STRATEGIE <i>Je východiskem pro zvolení metody nápravy. Může být i východiskem pro celkovou léčbu, další práci se skupinou. Proniknutí za vnější obraz a zmapování i příčin na úrovni školy.</i>	Kombinuje se vyšetřování svědků s dotazníkovými šetřeními v celé třídě.

ZÁKLADNÍ OTÁZKY TAKTIKY VYŠETŘOVÁNÍ

viz příloha č. 1

Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?

Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikanování a kdo je obětí i agresorem?

Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?

K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?

PRIORITY PŘI ŘEŠENÍ ŠIKANY

Zajistit maximální možné fyzické bezpečí oběti, předejít opakování.

Změnit celkovou atmosféru ve skupině.

Pomoci obětem i útočníkům osvojit si adekvátnější způsoby chování.

Při řešení by měl být kladen akcent na to, že **žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn**. Je důležité se samotným žákem probrat, co škola může udělat pro to, aby se zase cítil bezpečně.

Po celou dobu řešení **škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí** a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné.

Součástí řešení pak musí být vždy **nastavení ozdravných mechanismů** pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (třídu). Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina či menšina).

Doporučuje se dále **pracovat s agresorem** (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i **s obětí šikany**. V případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Škola eviduje projevy šikany a dále **reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány** a nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování.

ROZHODNĚ SE VYVARUJTE

- přehlížení, bagatelizací agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli nebo se veřejně ihned na místě omlouvali
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky
- vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu
- emotivního řešení problému (k řešení problému je třeba přistupovat věcně)
- agresivního řešení problému (např. násilím)
- příliš autoritativního řešení (např. zastrašováním nebo vyhrožováním), což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání
- předjímání recidivy útočníka
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií (zbytečná kriminalizace útočníka)
- automatického obviňování oběti (sekundární viktimizace)
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

18. PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST ŠKOLY

(1) Škola má odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ([školský zákon](#)), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu [pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc](#).

(2) Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

(3) Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

(4) [Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:](#)

(a) Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit [zákonnému zástupci](#) jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona).

(b) Škola ohlašuje [orgánu sociálně-právní ochrany dětí](#) takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.

OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce. Základními nástroji práce OSPOD je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence.

Dalším významným nástrojem OSPOD pro řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny jsou případové konference, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu, které staví dítě a jeho rodinu do centra řešení jejich situace a které vychází z principu partnerství a spolupráce, jakož i z principu důvěrnosti, diskrétnosti a bezpečného prostoru pro vzájemné sdílení informací. Případová konference je nástrojem případové práce (tzv. case managementu), což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka, který bude vycházet z předmětu případové konference. Zástupce školy může být na případovou konferenci přizván, pokud on sám jako fyzická osoba, s ohledem na význam, který zastává ve vztahové síti dítěte, či škola jako instituce mohou s ohledem na konkrétní okolnosti případu přispět k řešení situace dítěte a jeho rodiny. Pokud je zástupce

školy na konferenci účasten, pak je ze zákona vázán zachováváním mlčenlivosti (dle § 57 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Informace, které se na konferenci dozví, jím nesmí být nikam přeneseny, ani do prostoru školy. Pokud jedním z výstupů případové konference bude přijetí konkrétního opatření za účelem úpravy podmínek ve školním prostředí, je třeba postupovat v souladu se školským zákonem. Není přitom nezbytné na půdě školy sdělovat, že konkrétní opatření je přijímáno jako jeden z výstupů případové konference, a to z důvodu ochrany dítěte před případnou stigmatizací. Je třeba zdůraznit, že nástroj případových konferencí není výlučným nástrojem OSPOD při poskytování sociálně-právní ochrany dětí, ale může být využit i školou bez nutnosti účasti OSPOD jako nástroj případové práce při řešení situace ve třídě či škole, v níž je třeba uskutečnit setkání více osob a koordinovat jejich další postupy.

(c) Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na [Policii ČR](#). Trestní oznámení je možné podat také na [státní zastupitelství](#). Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyznění do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

19. TRESTNĚ PRÁVNÍ HLEDISKO ŠIKANY

(1) V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto [šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů](#).

(2) [Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek](#) dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“). Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

(3) [Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů](#): proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

(4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takovýto motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu.

(5) [Kyberšikana](#) obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné

pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).

(6) **Trestní odpovědnost.** Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je **trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá**. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. **I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě.** Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

POVINNOST PŘEKAZIT A OZNÁMIT TRESTNÉ ČINY UVEDENÉ V TRESTNÍM ZÁKONÍKU

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekážení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází.

(1) **Povinnost překazit páčání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekážení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. **Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.** V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).

(2) **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal **trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu.** V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).

(3) V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán. V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo

představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právnické osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat, a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých.

Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti **presumpci neviny**, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.

20. PODÁNÍ PODNĚTŮ, STÍŽNOSTÍ A OZNÁMENÍ

Pro zajištění otevřené komunikace je žádoucí, aby škola stanovila jasný a jednoznačný postup pro příjem podnětů a stížností ze strany zaměstnanců, žáků a zákonných zástupců. A to i anonymně. Takový postup jasně deklaruje:

- kam a jak podnět či stížnost podat;
- jak bude s podnětem či stížností naloženo – kde, kdy a jakým způsobem;
- jak postupovat v případě nespokojenosti s vypořádáním.

V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně školního metodika prevence či výchovného poradce, je nutné se obrátit na ředitele příslušné školy nebo školského zařízení. Pokud se však projeví nečinnost i ze strany ředitele a postup školy v řešení šikany je nedostatečný, je možné jednat v této záležitosti se zřizovatelem školy nebo podat stížnost nebo oznámení České školní inspekci (dále jen „ČŠI“). Stížnost nebo oznámení podané písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímají na všech pracovištích ČŠI. V případě, že stěžovatel požádá o utajení své totožnosti, zaručuje ČŠI anonymitu při prošetřování. Je však důležité, aby ve stížnosti byly popsány všechny podstatné okolnosti, včetně identifikace školy.

Stížnost nebo oznámení je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI i na ústředí, tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz. Při šetření zřizovatelem a ČŠI bývá do týmu zařazen specialista na řešení šikany. Současně je možné stížnost podávat školskému ombudsmanovi (ombudsman@msmt.cz), veřejnému ochránci práv (podatelna@ochrance.cz) a na příslušné státní zastupitelství. V případě, že stížnost či oznámení zasahuje oblast pracovně-právních vztahů, je možné se obrátit na příslušný inspektorát práce. Další možností je pak řešení sporu podáním žaloby na ochranu osobnosti nebo pomocí antidiskriminačního zákona u soudu.

21. POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

- [1] Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vydání. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197s. ISBN 80-86642-08-9.
- [2] Čapek, R.: *Třídní klima a školní klima*. Praha: GradaPublishing, 2010.
- [3] Ginnis, Paul. *Efektivní výukové nástroje pro učitele: strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka = The teacher's toolkit : raise classroom achievement with strategies for every learner*. Ilustroval Les Evans. Praha: ve spolupráci s nakladatelstvím Martina Romana a projektem Čtení pomáhá vydala EDUKAČNÍ LABORATOŘ, 2017. ISBN 9788090608269.
- [4] Gordon, Thomas. *Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*. Přeložil Julie Žemlová. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-006-5.
- [5] Hermochová, S. *Hry pro život 1*. 1. vydání. Praha: Portál, 1994. 176s. ISBN 80-85282-79-8.
- [6] Hermochová, S. *Hry pro život 2*. 1. vydání. Praha: Portál, 1994. 146s. ISBN 80-85282-80-1.
- [7] Karnsová, N. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. 1. vydání. Praha: Portál, 1995. 152s. ISBN 80-7178-032-4.
- [8] Kasíková, Hana. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Vyd. 2., rozš. a aktualiz. Praha: Portál, 2010, 151 s. ISBN 978-807-3677-121.
- [9] Kolář, M. *Nová cesta k léčbě šikany 1*. Vydání. Praha: Portál, 2011. 336s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- [10] Kopřiva, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 97880904030-0-0.
- [11] Kyriacou, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2012, 164 s. ISBN 978-80-262-0052-9.
- [12] Kyriacou, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8945-3.
- [13] Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová, P. et al. (2015). *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování* (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- [14] Miovský, M., Aujezká, A., Burešová, I., Čablová, L., Červenková, E., Jírová Exnerová, M. et al. (2015). *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi* (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. 25
- [15] Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L. & Pavlas Martanová, V. (2015). *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících*. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- [16] Miovský, M., Skácelová, L., Čablová, L., Veselá, M., & Zapletalová, J. (2012). *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.

- [17] Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P. et al. (2015). *Prevence rizikového chování ve školství* (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.
- [18] Reitmayerová, Eva a Věra Broumová. *Cílená zpětná vazba: metody pro vedoucí skupin a učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 173 s. ISBN 978-80-7367-317-8.
- [19] Šimanovský, Z. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. 176s. ISBN 978-80-7367-426-7.
- [20] Wiliam, Dylan a Siobhán Leahy. *Zavádění formativního hodnocení: praktické techniky pro základní a střední školy*. Druhé revidované vydání. Praha: ve spolupráci s nakladatelstvím Martina Romana a projektem Čtení pomáhá vydala EDUKační LABoratoř, 2016. ISBN 978-80-906082-7-6

22. WEBOVÉ ODKAZY

- [1] <http://www.minimalizacesikany.cz/> šikana
- [2] <http://www.e-bezpeci.cz/> nebezpečné komunikační praktiky
- [3] <http://www.saferinternet.cz/> nebezpečné komunikační praktiky
- [4] <http://www.bezpecne-online.cz/> nebezpečné komunikační praktiky
- [5] <http://www.etickavychova.cz/> portál pro etickou výchovu
- [6] http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/metodika_6.pdf metodika Práce s třídním kolektivem
- [7] <http://varianty.cz/> inkluze, interkulturní vzdělávání, globální rozvojové vzdělávání, migrace
- [8] <http://www.inkluzi.upol.cz/portal/> systémová podpora inkluzivního vzdělávání
- [9] <https://www.scio.cz/> Nápadník pro podporu dobrých vztahů ve třídě – Třída v pohodě – zdarma ke stažení
- [10] <https://www.ochrance.cz/>, veřejný ochránce práv
- [11] <https://www.ncbi.cz/>, Národní centrum bezpečnějšího internetu
- [12] <http://www.e-nebezpeci.cz/>, vzdělávací aktivity pro učitele všech typů škol

23 LEGISLATIVA

- [1] Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (MŠMT č.j. 21149/2016)
- [2] Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- [3] Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů
- [4] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- [5] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- [6] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- [7] Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- [8] Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky
- [9] Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- [10] Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
- [11] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (MŠMT č.j. 21291/2010-28)
- [12] Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí a žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT (Čj.: 37 014/2005-25)
- [13] Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22
- [14] Pravidla pro rodiče a děti k bezpečnějšímu užívání internetu č. j. 11 691/2004-24
- [15] Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané (Čj.: 25 884/2003-24)

24. SEZNAM PŘÍLOH

1. Formulář pro vyšetřování šikany
2. *Guess Who* – technika Hádej kdo, zaměřená na šikanu
3. *Guess Who* – klíč k vyhodnocení
4. Dotazník *Vítej na lodi* – zjištění vzájemných vztahů dětí ve třídě
5. Třídní pravidla

PŘÍLOHA Č. 1

VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY		Dne:	Vyšetřování přítomni:			
Co se stalo?	Kde se to stalo?	Kdy se to stalo?	Proč?	Jak?	Čím?	
OBĚŤ	Třída:	Jméno a příjmení:				
AGRESOR - iniciátor	Třída:	Jméno a příjmení:				
AGRESOR - aktivní účastník	Třída:	Jméno a příjmení:				
AGRESOR - agresor, jenž je současně obětí	Třída:	Jméno a příjmení:				

PŘÍLOHA Č. 2

HÁDEJ KDO?

Hádej, koho z tvých spolužáků nejvíce vystihuje každý z následujících výroků. Ke každé nedokončené větě se pokus přiřadit alespoň jedno příjmení některého z tvých spolužáků, kteří chodí do vaší třídy. Může jich být ovšem i několik.

1.	Kdo je přátelský a kamarádský?	
2.	Kdo je vtipný?	
3.	Kdo se zastává slabších?	
4.	Kdo je napadán a neumí se bránit?	
5.	Kdo je nejoblíbenější?	
6.	Kdo uráží jiné děti?	
7.	Kdo dává třídu dohromady?	
8.	Kdo je nejpravdomluvnější?	
9.	Kdo má strach z nějakého spolužáka?	
10.	Kdo je nejméně oblíbený/á?	
11.	Kdo ubližuje slabším?	
12.	Kdo se rozdělí o věci, které má rád?	
13.	Kdo se stává terčem různých vtipů a legrácek?	
14.	Kdo je spolehlivý a zodpovědný?	
15.	Kdo je rozesmátý a spokojený?	
16.	Kdo je nejvíc uznáván?	

Zdroj: KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany* 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 336s. ISBN 978-80-7367-871-5.

PŘÍLOHA Č. 3

Položky poukazující na potenciální oběti		
4.	Kdo je napadán a neumí se bránit?	
9.	Kdo má strach z nějakého spolužáka?	
13.	Kdo se stává terčem různých vtipů a legrácek?	
Otázky upozorňující na potenciálního agresora		
6.	Kdo uráží jiné děti?	
11.	Kdo ubližuje slabším?	
Položky zaměřené na vyhledávání členů pozitivního jádra (spolusprávy)		
3.	Kdo se zastává slabších?	
7.	Kdo dává třídu dohromady?	
12.	Kdo se rozdělí o věci, které má rád?	
Otázky na identifikaci omegy (okrajového člena skupiny)		
10.	Kdo je nejméně oblíbený/á?	
Položky na identifikaci hvězdy		
5.	Kdo je nejoblíbenější?	
Otázky na identifikaci vůdce		
16.	Kdo je nejvíc uznáván?	
Neutrální – pozitivní – otázky vyhodnocované v kontextu ostatních položek		
1.	Kdo je přátelský a kamarádský?	
2.	Kdo je vtipný?	
8.	Kdo je nejpravdomluvnější?	
14.	Kdo je spolehlivý a zodpovědný?	
15.	Kdo je rozesmátý a spokojený?	

Zdroj: KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany* 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 336s. ISBN 978-80-7367-871-5.

PŘÍLOHA Č. 4

Vítám tě na lodi,
na které cestuješ spolu se svými spolužáky
K naší společné cestě kolem světa potřebuješ jen svou fantazii.
Na chvilku zavři oči a představ si, že vaše třída vyhrála loď
a vydává se s ní na cestu kolem světa. Pojedete tentokrát sami, bez dospělých.
Není to báječné? To budou prázdniny a dobrodružství!!
Než ale vyplujete, stojí před tebou otázka,
koho ze třídy vybrat na určitá místa tak, aby vaše loď mohla bezpečně plout.
Rozhoduj se sám/a za sebe, právě začínáme s volbou posádky!

1	Vyber z vaší třídy jednoho KAPITÁNA, který zvládne vést celou loď a řídit posádku.	
2	Vyber si z posádky tvých spolužáků KAMARÁDA, s kterým bys chtěl/a spát v jedné kajutě.	
3	Někdy bývá na lodi člověk, který jen škodí a nikomu neprospívá, dokonce je i hrubý a ubližuje druhým. Je vůbec takový člověk ve vaší posádce? Jestli ano, kdo to je?	
4	Na dně lodi se objevila trhлина. Byl/a jsi vybrán/a za potápěče, abys ji spravil/a, musíš se spustit do hlubin moře. Jiný člen posádky tě musí držet na laně a hlídat přísun vzduchu, aby se ti nic nestalo. Koho si zvolíš?	
5	Na některých lodích bývá někdy člen posádky, který je často smutný, protože si ho nikdo nevšímá, a dokonce mu i druzí ubližují. Máte i vy takového člena posádky? Pokud ano, kdo to je?	
6	Kapitán tě dnes pověřil úkolem vydrhnout palubu. Můžeš si vybrat pomocníka. Kdo to bude?	
7	Na lodi se plavíte dlouho, pevninu jste nespátřili již mnoho dní. Posádka se rozdělila na dvě části – jedna část posádky se už chce vrátit domů, druhá část chce pokračovat v plavbě. Kdo dokáže obě části posádky usmířit a uklidnit? Kdo by se na to hodil?	
8	Představ si, že na palubě je někdo, kdo na tebe stále doráží, i když mu nic neděláš. Vyber si kamaráda/kamarádku, který/á by tě měla/a ochránit.	
9	Kapitán ti dal možnost vybrat si, co bys na lodi chtěl/a dělat. Jaké místo by se ti líbilo? Když ho neumiš pojmenovat, popiš pár slovy, co bys na lodi rád/a dělal/a, abys byl/a užitečný/á.	

PŘÍLOHA Č. 5

TŘÍDNÍ PRAVIDLA JSOU PRAVIDLY SOUŽITÍ ŽÁKŮ VE TŘÍDĚ.		
- Nekopírují pravidla školního řádu. - Měla by vznikat na základě potřeb žáků, aby se žáci ve třídě cítili bezpečně a příjemně. - Jsou v souladu s pravidly školního řádu a s pravidly slušného chování.		
JAK PRAVIDLA FORMULOVAT?		
Konkrétně	Pozitivně (je-li to možné)	Efektivně
Chováme se k sobě hezky. <i>nekonkrétní</i>	Nepůjčujeme si věci od druhých, dokud se nezeptáme. <i>negativní</i>	Tři až pět konkrétních pozitivně formulovaných pravidel.
Oslovujeme se křestním jménem nebo vyžádanou přezdívkou. <i>konkrétní</i>	Když si chci něco od někoho půjčit, tak se zeptám. <i>pozitivní</i>	
ABY PRAVIDLA VE TŘÍDĚ FUNGOVALA		
1. <i>Správcovství jednotlivých pravidel</i>	Pečovat o pravidlo znamená sám ho dodržovat a ve chvíli, kdy ho někdo poruší, na to reagovat. Jednotliví správci by měli ke „svému“ pravidlu připsat své jméno.	
2. <i>Oceňování za dodržování pravidel</i>	Oceňujeme popisným jazykem: „Zaznamenala jsem, že dnes jste si neskákali do řeči. Díky tomu se nám mnohem lépe pracovalo.“	
3. <i>Upozorňování na porušování pravidel</i>	S ohledem na danou situaci. Je potřeba být důslední, ale ne za každou cenu (narušení probíhající aktivity apod.)	
4. <i>Kampaň na podporu jednotlivých pravidel</i>	Zaměření se v určitém časovém úseku (např. 1 měsíc) na jedno konkrétní pravidlo. 1 měsíc se budeme snažit podle tohoto pravidla chovat. Občas reflektujeme, jak pravidlo funguje, případně žáci přinášejí návrhy na zlepšení jeho fungování. Na závěr kampaně proběhne společné hodnocení, jak pravidlo fungovalo.	
5. <i>Pravidla platí i pro učitele</i>		
6. <i>Zviditelnění</i>	Pravidla jsou vyvěšena ve třídě na viditelném místě.	
7. <i>Jak může učitel reagovat na porušování pravidel?</i>	Popisný jazyk. Popis situace s odkazem na porušované pravidlo. Komunikační zpětná vazba: popis situace a pocit, který to v učiteli vyvolalo.	
DOPORUČENÝ POSTUP TVORBY PRAVIDEL		
- Smysl pravidel – proč jsou tu pravidla Žáci sami formulují odpovědi - Brainstorming, brainpool, snowballing – návrhy pravidel - Shoda většiny na 3-5 pravidlech - Vizualizace pravidel – pomocí vět, piktogramů, obrázků, fotografií, ... - Slavnostní podpis všech žáků a učitele pod zvolená pravidla. - Vyvěšení pravidel ve třídě na viditelném místě.		
Termín realizace: <i>začátek září</i>		